

Avtorica: Jana Šubic Prisljan

Vsebina

1. Uvod
2. Strokovni vodič E.C.C.O.
3. Viri

1. Uvod

Strokovnjaki, ki delajo v priznanih poklicih, imajo posebna znanja in spretnosti, na osnovi katerih delujejo, sprejemajo sodbe in informirane odločitve. Kako naj bi ta znanja uporabljali pri izvajanju javnih storitev, je v smislu moralnih obvez določeno v kodeksu poklicne etike. Kodeks je javno dostopen dokument in namenjen vsem, ki se jih določena dejavnost tiče. Določila v kodeksu se navadno nanašajo tako na same strokovnjake kot na predmet njihove obravnave in tako na neki način urejajo dejavnost in vzbujajo zaupanje javnosti v stroko.

Na področju konserviranja in restavriranja so najbolj poznani etični kodeksi in smernice za strokovno delo, ki so jih pripravili E.C.C.O. (European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations – Evropsko združenje konservatorsko-restavratorskih organizacij), ICOM-CC (International Council of Museums, Committee for Conservation – Mednarodni muzejski svet, Odbor za konservacijo) in AIC (American Institute for Conservation of Historic and Artistic Works (Ameriški inštitut za konservacijo zgodovinskih predmetov)). Čeprav so plod pogosto dolgotrajnega dela različnih delovnih skupin vse od leta 1978, se vsebinsko med seboj

bistveno ne razlikujejo, nasprotno, pogosto povzemajo drug drugega. Vsi kodeksi so od svojih prvih verzij doživeli že nekatere spremembe, ki odražajo spremembe v družbi (multinacionalnost in multikulturalnost), njen spremenjeni odnos do dediščine (razvoj varstva dediščine) in razvoj poklica konservator-restavrator.

Za etične kodekse velja, da smo jim zavezani kot člani v nekaterih društvih; nespoštovanje kodeksa je v pristojnosti obravnave etične komisije, kar ima lahko za posledico tudi izključitev iz poklicne organizacije (kot v statutu).

Člani ICOM-a (tudi v primeru institucionalnega članstva) smo vsekakor zavezani kodeksu svoje delovne skupine, to je Odbora za konservacijo. Sicer pa se tudi kodeks etike samega ICOM-a (sprejet 1968 in revidiran 2004, v Sloveniji izšel 2005) v členih 2.23 (Preventivno konserviranje) in 2.24 (Konserviranje in restavriranje zbirk) dotika konservatorsko-restavratorske stroke. Ker pa smo slovenski konservatorji-restavratorji kot člani Društva restavratorjev Slovenije že sprejeli Strokovni vodič in kodeks etike E.C.C.O. iz leta 1993 (objavljen v Argu 1993, prevod Zoran Milić), v nadaljevanju podajam novejšo, obsežnejšo verzijo iz let 2002–2004.

Besedilo je sestavljeno iz treh delov. V uvodnem delu so definirani poklic konservatorja-restavratorja in vrednote, na katerih temelji. Sledi kodeks obnašanja, v katerem je naveden odnos konservatorja-restavratorja do dediščine, lastnika in sodelavcev, besedilo pa se zaključi z opisom strokovnih znanj, ki jih mora imeti konservator-restavrator za kompetentno in etično opravljanje poklica.

2. Strokovni vodič E.C.C.O.

2.1 Poklic

Sprejeto na generalni skupščini E.C.C.O. v Bruslju 1. marca 2002.

Preambula

Predmete, zgradbe in okolja, ki jim družba pripisuje določene estetske, umetniške, dokumentarne, okoljske, zgodovinske, znanstvene, družbene ali duhovne vrednosti, običajno označujemo kot »kulturno dediščino« in predstavljajo materialno in kulturno lastnino, ki naj se prenese na prihodnje rodove (slika 1).

Slika 1: Strokovno srečanje slovenskih konservatorjev-restavratorjev v Slovenskem etnografskem muzeju, maj 2013.

Družba jih je zaupala v oskrbo konservatorjem-restavratorjem, zato so ti odgovorni ne samo kulturni dediščini, temveč tudi lastnikom ali zakonitim skrbnikom, njenim ustvarjalcem, javnosti in prihodnjim rodovom. To velja za zaščito vse kulturne dediščine, ne glede na njene lastnike, starost, stanje, celovitost ali vrednost.

I. Definicija konservatorja-restavratorja

Konservator-restavrator je strokovnjak, ki je usposobljen, ima znanje, sposobnosti, izkušnje in razumevanje, da deluje z namenom, ohranjati kulturno dediščino za prihodnost, ob upoštevanju premislekov, navedenih v nadaljevanju.

Temeljna naloga konservatorja-restavratorja je ohranjanje kulturne dediščine v korist sedanjih in prihodnjih generacij. Konservator-restavrator prispeva k dojetanju, spoštovanju in razumevanju kulturne dediščine ob spoštovanju njenega okoljskega konteksta, pomena in fizičnih lastnosti.

Konservator-restavrator prevzema odgovornost za svoje delo; izvaja strateško načrtovanje, diagnostične preiskave, pripravlja načrte za ohranjanje in predloge za obdelavo, izvaja preventivno konservacijo, konservatorsko-restavratorske obdelave ter dokumentira opažanja in vse postopke.

Diagnostično preiskavo sestavljajo identifikacija, določitev sestave in ocena stanja kulturne dediščine; identifikacija, narava in obseg sprememb; vrednotenje vzrokov propadanja in določitev vrste in obsega potrebne obdelave.

Vključuje tudi študij ustreznih obstoječih podatkov.

Preventivno konservacijo sestavljajo posredni ukrepi za upočasnitev propadanja in preprečevanje škode z ustvarjanjem optimalnih razmer za ohranjanje kulturne dediščine, kolikor je to združljivo z njeno družbeno rabo.

Preventivna konservacija vključuje tudi pravilno ravnanje, prevoz, uporabo, shranjevanje in predstavljanje. To lahko vključuje tudi izdelavo faksimilov, cilj česar je ohranjanje originala.

Konservacija obsega predvsem neposredne ukrepe na kulturni dediščini, njihov namen pa je stabilizacija stanja in zaviranje nadaljnega propadanja.

Restavriranje je sestavljeno iz neposrednega ukrepanja na poškodovani ali propadajoči kulturni dediščini, da bi olajšali njeno zaznavanje, spoštovanje in razumevanje. Pri tem je kolikor mogoče treba upoštevati njene estetske, zgodovinske in fizične lastnosti.

Dokumentacija je sestavljena iz natančne slikovne in pisne evidence vseh postopkov, ki se izvajajo, in razlogov zanje. Izvod poročila je treba predložiti lastniku ali

skrbniku kulturne dediščine in mora ostati dostopen. V tem dokumentu morajo biti določene tudi morebitne dodatne zahteve za hranjenje, vzdrževanje, razstavljanje ali dostop do kulturnih dobrin.

Zapis ostaja intelektualna lastnina konservatorja-restavratorja in se hrani za prihodnje reference.

Poleg tega je v pristojnosti konservatorja-restavratorja:

- razvijanje programov, projektov in raziskav na področju konserviranja-restavriranja,
- zagotavljanje svetovanja in tehnične pomoči pri ohranjanju kulturne dediščine,
- priprava tehničnih poročil o kulturni dediščini (brez določanja njene tržne vrednosti),
- izvajanje raziskav,
- razvijanje izobraževalnih programov in poučevanje,
- razširjanje informacij, pridobljenih iz preiskav, postopkov ali raziskav,
- spodbujanje globljega razumevanja na področju konserviranja-restavriranja.

II. Izobraževanje in usposabljanje

Za ohranitev standardov stroke mora biti strokovno izobraževanje in usposabljanje konservatorjev-restavratorjev na ravni univerzitetnega magistrskega študija (ali priznanega drugega ustreznega študija) iz konservatorstva-restavratorstva. Usposabljanje je podrobneje opisano v »Strokovnih smernicah E.C.C.O. III«.

Konserviranje-restavriranje je kompleksno in hitro razvijajoče se področje. Usposobljen konservator-restavrator ima zato strokovno odgovornost, da se stalno izpopolnjuje z novimi spoznanji in zagotavlja, da opravlja svoj poklic v

Slika 2: Oglad konservatorsko-restavratorskih delavnic Komplexa nacionalnih muzejev Astra, Muzej na prostem, Sibiu, Romunija.

skladu s sodobno etično mislijo (slika 2). Stalni strokovni razvoj je podrobneje opisan v »Strokovnih smernicah E.C.C.O. II«.

III. Razlikovanje od drugih sorodnih področij

Konservatorstvo-restavratorstvo se razlikuje od drugih sorodnih področij (npr. umetnosti in obrti) v tem, da je njegov glavni cilj ohranjanje kulturne dediščine in ne ustvarjanje novih objektov ali vzdrževanje ali popravljanje predmetov v funkcionalnem smislu.

Konservator-restavrator se od drugih strokovnjakov razlikuje po svoji specifični izobrazbi iz konserviranja-restavriranja.

2.2 Strokovne smernice E.C.C.O. (II)

Kodeks etike

Spodbuja ga Evropska konfederacija konservatorskih-restavratorskih

društev. Sprejet je bil 7. marca 2003 na generalni skupščini v Bruslju.

I. Splošna načela za uporabo kodeksa

1. člen: Etični kodeks vsebuje načela, obveznosti in obnašanje, za katere bi si moral pri opravljanju poklica prizadevati vsak konservator-restavrator, ki pripada organizaciji članici E.C.C.O.
2. člen: Poklic konservator-restavrator predstavlja dejavnost javnega interesa; izvajati jo je treba s spoštovanjem vseh ustreznih nacionalnih in evropskih zakonov in sporazumov, zlasti tistih, ki zadevajo ukradeno lastnino.
3. člen: Konservator-restavrator deluje neposredno na kulturni dediščini in je

osebno odgovoren lastniku, dediščini in družbi.

Konservator-restavrator je upravičen opravljati poklic brez ovir za svojo svobodo in neodvisnost.

Konservator-restavrator ima v vsakršnih okoliščinah pravico, da zavrne vsako zahtevo, za katero je prepričan, da je v nasprotju s pogoji ali duhom tega kodeksa.

Konservator-restavrator ima pravico pričakovati, da bo dobil od lastnika ali skrbnika vse pomembne informacije v zvezi s konservatorsko-restavratorskim projektom (katere koli velikosti).

4. člen: Neupoštevanje načel, obveznosti in prepovedi iz tega kodeksa predstavlja neprofesionalno prakso in bo poklicu škodilo. Odgovornost vsakega nacionalnega strokovnega telesa je, da zagotovi, da njegovi člani delujejo v skladu z duhom in zapisom Kodeksa, in da pri dokazani kršitvi ukrepa.

II. Obveznosti do kulturne dediščine

5. člen: Konservator-restavrator mora spoštovati estetski, zgodovinski in duhovni pomen ter fizično celovitost kulturne dediščine, ki mu je zaupana v oskrbo.

6. člen: Konservator-restavrator mora v sodelovanju z drugimi strokovnimi sodelavci, ki delujejo na področju kulturne dediščine, pri njenem ohranjanju upoštevati zahteve svojega družbenega okolja.

7. člen: Konservator-restavrator mora delovati v skladu z

najvišjimi standardi, ne glede na tržno vrednost kulturne dediščine. Čeprav lahko okoliščine omejijo obseg delovanja konservatorja-restavratorja, spoštovanje kodeksa ne sme biti ogroženo.

8. člen: Konservator-restavrator mora upoštevati vse vidike preventivne konservacije pred izvedbo fizičnega posega na področju kulturne dediščine in mora obravnavo omejiti samo na tisto, kar je potrebno.

9. člen: Konservator-restavrator si mora prizadevati, da uporablja le izdelke, materiale in postopke, ki glede na sedanjo raven znanja ne bodo škodovali kulturni dediščini, okolju ali ljudem.

Sam ukrep in uporabljeni materiali ne smejo ovirati, če je to sploh mogoče, katere koli prihodnje preiskave, postopka ali analize. Prav tako morajo biti združljivi z materialom kulturne dediščine ter čim bolj enostavno in popolnoma reverzibilni.

10. člen: Konservatorsko-restavratorski postopek, opravljen na kulturni dediščini, mora biti dokumentiran v pisni in slikovni obliki za diagnostični pregled, kakršen koli poznejši konservatorski-restavratorski postopek in zaradi drugih pomembnih informacij. Poročilo mora vsebovati tudi imena vseh tistih, ki so opravljali delo. Izvod poročila je treba predložiti lastniku ali skrbniku kulturne dediščine in mora ostati

dostopen. Zapis je intelektualna lastnina konservatorja-restavratorja in se hrani za prihodnje reference.

11. člen: Konservator-restavrator se sme lotiti samo dela, za izvajanje katerega je strokovno usposobljen. Konservator-restavrator ne sme niti začeti niti nadaljevati postopka, ki ni v najboljšem interesu kulturne dediščine.

12. člen: Konservator-restavrator si mora prizadevati, da bi obogatil svoja znanja in veščine; njegov stalni cilj pri tem je izboljšanje kakovosti svojega strokovnega dela.

13. člen: Konservator-restavrator bo sodeloval z drugimi strokovnjaki in z njimi izmenjal vse informacije, če je to potrebno ali primerno.

14. člen: Ob vsakem izrednem dogodku, ko je kulturna dediščina v neposredni nevarnosti, bo konservator-restavrator ne glede na svoje področje specializacije ponudil vso mogočo pomoč.

15. člen: Konservator-restavrator ne bo odstranil materiala iz kulturne dediščine, razen če je to nujno potrebno za njegovo ohranitev ali če bistveno ne posega v zgodovinsko in estetsko vrednost kulturne dediščine. Odstranjeni material je treba ohraniti, če je to mogoče, in postopek v celoti dokumentirati.

16. člen: Če družbena raba kulturne dediščine ni v skladu z

njenim ohranjanjem, se bo konservator-restavrator posvetoval z lastnikom oz. zakonitim skrbnikom, ali bi bila reprodukcija objekta primerna začasna rešitev. Konservator-restavrator priporoči ustrezne postopke reproduciranja, ki ne bi poškodovali izvornika.

III. Obveznosti lastnika ali zakonitega skrbnika

17. člen: Konservator-restavrator mora v celoti o vseh potrebnih ukrepih obveščati lastnika in določiti najprimernejše načine za nadaljnjo nego.
18. člen: Konservator-restavrator je zavezan poklicni molčečnosti. Za omembo prepoznavnega dela kulturne dediščine mora pridobiti soglasje lastnika ali zakonitega skrbnika.
19. člen: Konservator-restavrator nikoli ne sme podpirati nedovoljene trgovine s kulturno dediščino in mora aktivno delovati proti njej. Če obstaja dvom o zakonitem lastništvu, mora konservator-restavrator preveriti vse vire razpoložljivih informacij, preden opravi delo.

IV. Obveznosti do sodelavcev in stroke

20. člen: Konservator-restavrator mora ohraniti spoštovanje do integritete in dostojanstva sodelavcev, konservatorsko-restavratorske stroke ter sorodnih strok in strokovnjakov.

21. člen: Konservator-restavrator mora v okviru svojega znanja, sposobnosti, časa in tehničnih sredstev sodelovati pri usposabljanju pripravnikov in pomočnikov.

Konservator-restavrator je odgovoren za nadzor nad delom, ki je bilo zaupano njegovim pomočnikom in pripravnikom, in ima končno odgovornost za delo, nad katerim ima nadzor, ob ohranjanju spoštovanja in poštenosti do sodelavcev.

22. člen: Če je bilo delo (v celoti ali delno) iz kakršnega koli razloga s pogodbo predano drugemu konservatorju-restavratorju kot podizvajalcu, mora biti lastnik ali skrbnik o tem obveščen. Prvotni konservator-restavrator je na koncu odgovoren za delo, razen če se že prej dogovori drugače.

23. člen: Konservator-restavrator mora prispevati k razvoju stroke z izmenjavo izkušenj in informacij.

24. člen: Konservator-restavrator si mora prizadevati za spodbujanje globljega razumevanja poklica in za večjo ozaveščenost o konservatorstvu-restavratorstvu med drugimi poklici in v javnosti.

25. člen: Zapisi o konserviranju-restavriranju, za katere je konservator-restavrator odgovoren, so njegova intelektualna lastnina (glede na pogoje v pogodbi o zaposlitvi). Konservator-restavrator ima pravico, da se ga prizna kot avtorja dela.

26. člen: Sodelovanje pri trgovanju s kulturno lastnino ni združljivo z dejavnostjo konservatorja-restavratorja.

27. člen: Kadar poklicni konservator-restavrator opravlja delo, ki je zunaj področja konservatorstva-restavratorstva, mora preveriti, da to ni v nasprotju s tem kodeksom.

28. člen: Da bi ohranili dostojanstvo in verodostojnost stroke, mora konservator-restavrator uporabiti le ustrezne in informativne oblike obveščanja javnosti v zvezi s svojim delom. Posebno pozornost je treba posvetiti informacijski tehnologiji (IT), da bi preprečili širjenje neprimernih, zavajajočih, nezakonitih ali nepooblaščenih informacij.

Zahvale

Evropska konfederacija konservatorskih-restavratorskih organizacij (E.C.C.O.) je pripravila Strokovne smernice E.C.C.O. na osnovi proučenih dokumentov nacionalnih in mednarodnih organizacij za konserviranje-restavriranja in dediščino. »Konservator-restavrator: opredelitev poklica« (ICOM-CC, Kopenhagen 1984) je bil prvi dokument, ki ga je sprejel E.C.C.O.

2.3 Strokovne smernice E.C.C.O. (III)

Spodbuja jih Evropska konfederacija konservatorskih-restavratorskih organizacij. Sprejete so bile 2. aprila 2004 na generalni skupščini v Bruslju.

I. Osnovni cilji izobraževanja v konservatorstvu-restavraciji

Izobraževanje mora temeljiti na najvišjih etičnih standardih stroke. Njegov namen je spoštovanje enkratnosti kulturne dediščine in njenega estetskega, umetniškega, dokumentarnega, okoljskega, zgodovinskega, znanstvenega, družbenega ali duhovnega pomena. Po končanem izobraževanju morajo biti diplomanti sposobni odgovorno delati na področju konserviranja-restavriranja kulturne dediščine tudi z bolj specializiranih tehničnih, znanstvenih in umetniških vidikov. Sposobni morajo biti sodelovati z vsemi drugimi poklici, ki skrbijo za ohranjanje kulturne dediščine. Prav tako morajo biti sposobni za samostojno raziskovanje na področju konserviranja-restavriranja in zgodovinskih tehnologij in tehnik. Namen izobraževanja je tudi razvoj vseh drugih pomembnih sposobnosti, kot je navedeno v Strokovnih smernicah E.C.C.O. I.

II. Stopnja izobrazbe

Najnižja stopnja za vstop v poklic kvalificirani konservator-restavracija mora biti na ravni magisterija (ali priznane enakovredne stopnje). To naj bi dosegli z rednim študijem konservatorstva-restavracije na univerzi, ki traja najmanj 5 let (ali na priznani enakovredni ravni) in mora vsebovati dobro strukturirano praktično delo. Omogočen mora biti tudi študij na doktorski stopnji.

Tako teoretično izobraževanje kot praktično usposabljanje sta zelo pomembna in morata biti organizirana v dobrem ravnovesju. Po uspešno opravljenem zaključnem izpitu kandidat prejme diplomu. V njej mora biti navedena študijska specializacija.

Odvisno od nacionalnih razmer je primerno tudi preverjanje strokovne prakse za potrditev sposobnosti

konservatorja-restavracija za delo, tako etike kot strokovnosti, glede na njegovo specializacijo.

III. Praktično usposabljanje

Praktično usposabljanje mora vključevati obravnavo izvornih predmetov, ki so posebej primerni za didaktične namene. Izbrani predmeti morajo omogočati dobro dokumentiran študijski primer, vključno s tehničnim pregledom, diagnosticiranjem in postopkom. Od začetka izobraževanja takšni študijski primeri omogočajo študentom, da spoznajo vsak predmet kot edinstven primer na najbolj praktično usmerjeni način. Poleg tega nudijo študije primerov pri praktičnem usposabljanju najboljšo možnost za vključitev vseh teoretičnih, metodoloških in etičnih vidikov konserviranja-restavriranja. Spodbujata se študij in praksa na področju zgodovinskih tehnik, tehnologij in proizvodnih procesov, povezanih z uporabljenimi

materiali, saj to omogoča večje razumevanje fizikalnih, zgodovinskih in umetniških vidikov kulturne dediščine (slika 3).

IV. Teoretično izobraževanje

Za teoretično izobraževanje je nujno potrebno ravnotežje med znanostjo in humanistiko. Teoretični predmeti morajo biti določeni s specializacijo na področju konserviranja-restavriranja in morajo vsebovati:

- etična načela konserviranja-restavriranja,
- naravoslovje (npr. kemijo, fiziko, biologijo, mineralogijo, teorijo barv),
- humanistiko (npr. zgodovino, paleografijo, umetnostno zgodovino, arheologijo, etnologijo, filozofijo),
- zgodovino materialov in tehnik, tehnologij in proizvodnih procesov,

Slika 3: Konservatorsko-restavracijska delavnica za kovino v Centru za preventivno konservacijo Beograd, Srbija.

- prepoznavanje in proučevanje procesov propadanja,
- razstavljanje in transport kulturne lastnine,
- teorijo, metode in tehnike konservacije, preventivne konservacije in restavriranja,
- procese, povezane z izdelavo reprodukcij predmetov,
- načine dokumentacije,
- metode znanstvenega raziskovanja,
- zgodovino konserviranja-restavriranja,
- pravna vprašanja (npr. strokovne statute, zakonodajo s področja kulturne dediščine, zavarovanje, poslovno in davčno pravo),
- upravljanje (zbirk, osebja in sredstev),
- zdravje in varnost (vključno z okoljskimi vprašanji),
- komunikacijske spretnosti (vključno z informacijsko tehnologijo).

3. Viri

1. *E.C.C.O. Professional Guidelines*. European Confederation of Conservator-Restorers Organisations. Dostopno na naslovu <http://www.ecco-eu.org/about-e.c.c.o./professional-guidelines.html> (dostop 8. 10. 2014).
2. *Code of Ethics*. International Council of Museums. Dostopno na naslovu <http://icom.museum/the-vision/code-of-ethics/> (dostop 8. 10. 2014).
3. *Definition of the Profession*. International Council of Museums – Committee for Conservation. Dostopno na naslovu <http://www.icom-cc.org/47/about-icom-cc/definition-of-profession/#.VDYygldQH5k> (dostop 8. 10. 2014).
4. *Code of Ethics*. American Institute for Conservation of Historic and Artistic Works. Dostopno na naslovu <http://www.conservation-us.org/about-us/core-documents/code-of-ethics#.VDYzPVdQH5k> (dostop 8. 10. 2014).

Avtorici fotografij

Ana Motnikar: slika 1

Irena Porekar Kacafura: sliki 2, 3